

Oriental Journal of Education

STAGES OF CREATIVE DEVELOPMENT OF TEACHING MUSIC LITERACY IN ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

D. N. Rakhmonova

senior lecturer

Termiz State University

Termiz, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: musical literacy Interpretation, lesson training, types of activities, Dalcroze rhythmicity, learning in movement.

Received: 24.12.23

Accepted: 26.12.23

Published: 28.12.23

Abstract: The direct application of activities in the teaching of music literacy of elementary school students presented in this research work, and the interpretation, which is one of the stages of creative development, in illuminating the lessons through activities, and its meaning and tasks have been advanced.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA MUSIQA SAVODXONLIGINI O'QITISHNING IJODIY RIVOJLANISH BOSQICHLARI

D. N. Raxmonova

katta o'qituvchi

Termiz davlat universiteti

Termiz, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zi: musiqa savodxonligi Interpretatsiya, dars mashg'ulot, faoliyat turlari, Dalkroz ritmikasi, xarakterda ta'lim olish.

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot ishida keltirilgan bohlang'ich sinf o'quvchilarining musiqa savodxonligini o'qitishda faoliyat turlarini bevosita qo'llash hamda faoliyat turlari orqali dars mashg'ulotlarini yoritib berishda ijodiy rivojlanishdagi bosqichlardan biri bo'lgan Interpretatsiyaga alohida to'xtalib, uning ma'no mazmuni hamda vazifalari ilgar surilgan.

ЭТАПЫ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ОБУЧЕНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ ГРАМОТЕ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ

Д. Н. Рахмонова

Старший преподаватель

Термезский государственный университет

Термез, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: грамотность, урокам, Далькроза, музыкальная интерпретация, виды деятельности, обучение в движении.	музыкальная деятельность, ритмика	Аннотация: Раскрыты непосредственное применение деятельности в обучении музыкальной грамотности учащихся младших классов, представленное в данной исследовательской работе, и интерпретация, являющаяся одним из этапов творческого развития, при освещении уроков через деятельность, ее смысл и задачи. .
---	-----------------------------------	--

KIRISH

Mamlakatimizda inson kapitalini mehnat bozori talablari asosida rivojlantirish, ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalar va zamonaviy usullarni joriy etish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, kreativ va tizimli fikrlaydigan, mustaqil qaror qabul qila oladigan kadrlar tayyorlash, ularning intellektual qobiliyatlarini namoyon etishi va ma'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish asosiy strategik vazifalar sifatida belgilangan. Bunda o'quvchilariga oliy ma'lumotli mutaxassislar musiqa savodxonligi yuzasida pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Ana shu nuqtai nazaridan, o'qituvchilarda musiqiy idrok, tafakkurni rivojlantirishda fanlararo integratsiyaga ham e'tibor qaratish, mazkur jarayonga interaktiv, interfaol texnologik yondashuvlarni joriy etish, musiqiy savodxonlikni takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda kreativ texnologiyasini ishlab chiqish muhim dolzarblik kasb etadi.

ASOSIY QISM

Umumta'lim muassasalari boshlang'ich sinflarda musiqa savodxonligini o'qitishni takomillashtirishning pedagogik-psixologik xususiyatlarini aniqlashtirish, innovatsion yondashuvlar asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining musiqa savodxonligini aqliy fikrlashga o'rgatishni rivojlantirishning interaktiv dasturiy vositalari, interfaol pedagogik texnologiyalarini ishlab chiqishga doir qator ilmiy izlanishlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'qituvchilarida "Musika" fanida keltirilgan faoliyat turlaridan biri musiqa savodxonligini tarkib toptirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish, musiqa savodxonligi asosida aqliy fikrlashini faollashtirish orqali musiqa faoliyat turlariga tayyorgarlik darajasini oshirish, (musiqiy xotira, diqqat, tasavvur, idrok etishga o'rgatish, kuy ohangini, ifoda vositalarini xis qilish; asosida musiqa savodxonligini shakllantirishning samarali texnologiyalarini ishlab chiqishga katta e'tibor qaratilmoqda. Musika savodi faqatgina nota savodidan iborat bo'lmay, musiqiy atamalar, an'analar, templar (sur'at), intervallar, alteratsiya belgilari, dinamik belgilar, musiqaning ifoda vositalari, oddiy musiqa shakllari va janrlari, major va minor haqida nazariy tushuncha beriladi.

Ta'lim va tarbiya jarayonining samaradorligini, natijaviyligini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan pedagogik texnologiyalar tahlili shuni ko'rsatdiki, boshlang'ich o'qituvchilarda sanogen

tafakkurni rivojlantirish ko'p bosqichli, -sinf o'quvchilarining musiqa savodxonligi murakkab jarayon bo'lib, mazkur jarayon texnologik yondashuvni talab etadi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarda musiqa savodxonligini bilish darajasi ham psixologik, ham pedagogik, ham yosh jihatidan belgilanadi. Hozirgacha musiqa savodxonligi daqiqasida ularning berilishi hamda o'rgatilishi, tuzilishi, uning dinamikasi, namoyon bo'lish va rivojlanishida oddiylikdan murakkablikka qaratilgan xususiyatlari ilmiy munozaralar va tadqiqot ishlarining asosiy mavzusi bo'lib qolmoqda.

Bu ilmiy munozaralar amalga oshirish ko'p jihatdan o'qituvchining bilimi va mahoratiga bog'liq. Axborot oqimi keskin ortgan, turli yangiliklar hayotimizga shitob bilan kirib kelgan davrda mustaqil tanqidiy fikrlash ko'nikmalariga ega bo'lgan, yangilikni o'rganishga doim tayyor bo'lgan, hamkorlikdan cho'chimaydigan, muloqotga erkin kirisha oladigan shaxsni tarbiyalash ta'lim-tarbiya jarayonining asosiy maqsadi bo'lishi kerak va bu borada ta'limda kompetentlik, faoliyat turlari asosida, yangi texnologiyalarning qo'llanilishiga yo'l ochilishi maqsadga erishish yo'lidagi to'g'ri qadamdir.

Davlat ta'lim standartiga asoslanib umumta'lim maktabi boshlang'ich musiqa madaniyati darslari 5 ta faoliyat turi bo'yicha darslar tashkil etiladi. Bular;

1. Xor bo'lib kuylash
2. Musiqa tinglash
3. Musiqa savodi
4. Musiqaga xos ritmik harakatlar
5. Cholg'u ijrochiligida jo'r bo'lish

Milliy o'quv dasturida esa 3 ta faoliyat turlaridan;

1. musiqa tinglash;
2. jamoa bo'lib kuylash;
3. musiqa savodi deb belgilab olindi.

Yuqoridagi faoliyat turlarini qo'llashda o'quvchilarini o'z istedodini erkin va mustaqil namoyish eta olish mahoratini shakllantirishda musiqa o'qituvchisi unga bilim berish bilan birga, uni ajoyib musiqa dunyosiga olib kirib, bu olamni sevishtga, uni imkoniyatlari va turfa go'zal taronalari yaralishini soddadan murakkablikka tomon ko'rsata olishi kerak. Yaxshi tashkil etilgan dars jarayoni o'quvchini barkamol inson bo'lib ulg'ayishiga zamin bo'ladi.

Zero, "Har bir bola bu shaxsdir,

Shaxsni kamol topishi bu daholikdir,

Demak, har bir bola bu kichik dahodir..."

Musiqa faoliyat turlari dars mobaynida olib borish hamda uzviyligini ta'minlash, o'quvchilarining bilim salohiyatini, faolligini oshirishga qaratilgan bo'lib, ularda ijodkorlikni rivojlantirish asosiy maqsaddir. Boshlang'ich sinflarda asosan dars davomida metodik yordam

ko'rsatish va ularni amalda qo'llashni o'rgatish, darsda, oddiy, sodda, chuqurlashtirilmagan holatda o'rgatib boriladi. O'quvchilarida faoliyat turlarini bevosita qo'llar ekanmiz, bunda faoliyat turlari orqali dars mashg'ulotlarini yoritib berishda ijodiy rivojlanishdagi bosqichlarga alohida to'xtalib, ularning ma'no mazmuni hamda vazifalarini ham inobatga olishimiz zarur xisoblanadi. Bu borada qator texnologiyalarni qo'llash barobarida boshlang'ich sinf o'quvchilarida musiqiy savodxonlikni takomillashtirish mexanizmlari yuzaga keladi:

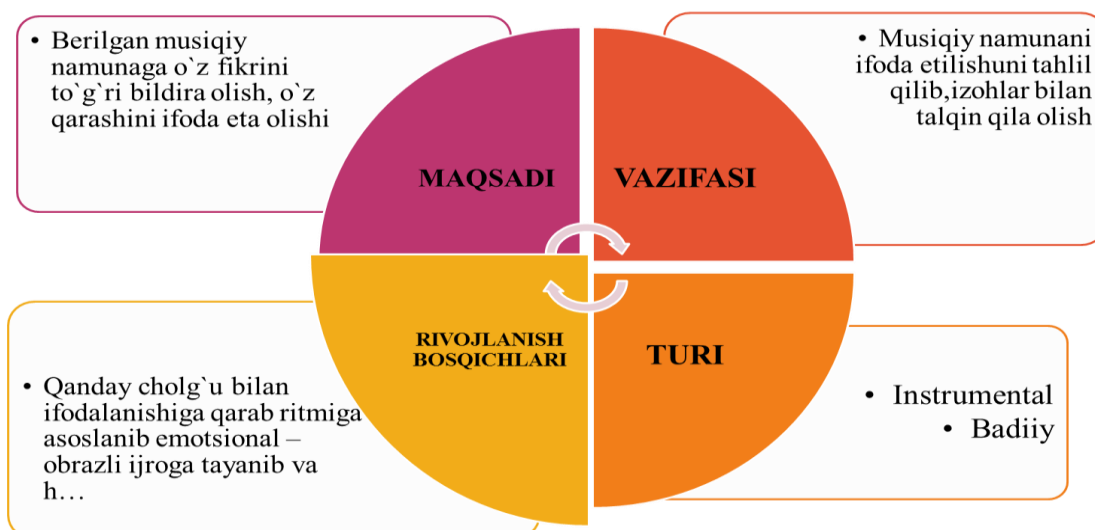
- interpretatsiya
- imitatsiya
- impravizatsiya shular jumlasidan xisoblanadi.

Interpretatsiya – (lotincha “interpretatio” so'zidan olingan bo'lib, “vositachilik”) tushuntirish, tarjima, talqin qilish ma'nosini anglatadi. To'rta bosqichdan maqsad, vazifa, turi hamda rivojlanish bosqichlaridan iborat bo'lib, har bir bosqichning o'z vazifalari mavjud.

Maqsadi - o'qituvchi hamda o'quvchida dars mobaynida berilgan musiqiy namunaga o'z fikrini to'g'ri bildira olishi, o'z qarashini ifoda eta olishi deb belgilangan. Bunda musiqa madaniyati darslarida musiqa savodxonligida olgan bilimlarini, musiqiy namunani ifoda etilishini tahlil qilib, izohlar bilan talqin qila olishi, boshlang'ich sinfda o'tiladigan musiqa namunalari ta'rif bera olishi va fikr muloxazalari rivojlanishi nazarda tutilgan.

Ushbu maqolamizda ijodiy rivojlanishdagi bosqichlardan biri Interpretatsiyani ma'no mazmuni, rivojlanish bosqichlarini hamda vazifalarini musiqa savodxonligi orqali yoritib beramiz.

Interpretatsiyaning maqsad, vazifasini, turi hamda rivojlanish bosqichlarini musiqa savodxonligi turi bilan bog'liqligi.

(1-rasm)

Milliy o'quv dasturida belgilab berilgan amaliy faoliyatni rivojlantirish kompetensiyasida: o'quvchilari musiqiy faoliyatlarda ishtirok etadi, faoliyat mobaynida do'stona munosabatlarni

namoyon qiladi, tovushlarni tembriga ko'ra farqlaydilar, tovushlarni tovush balandligiga ko'ra farqlaydilar, musiqiy va shovqinli tovushlarni farqlash ko'nikmasi takomillashadi.

Vazifasi - musiqiy namunani ifoda etilishini tahlil qilib, izohlar bilan talqin qila olish deb belgilangan. Musiqiy namunalar asosida cholg'u asbobida har bir ohangni izohlab qo'shiqda berilgan so'zlarni ohanglar bilan ifodalash maqsadda tutilgan. Ushbu interpretatsiya vazifasida ham musiqa savodxonligi asosida jarayonlar inobatga olinadi.

Rivojlanish bosqichlarini - qanday cholg'u bilan ifodalanishiga qarab, ritmiga asoslanib emotsional – obrazli ijroga tayanib deb belgilab olingan.

Musiqa madaniyati darslarida audio qurilma asosida yakkanavozlik hamda jo'rnnavozlik ijrosidagi kuy namunalarini hamda xonandalar ijrosidagi qo'shiqlarni tinglab, o'qituvchi imkoniyatidan kelib chiqqan xolatda milliy chog'u asbobida kuylarni ijro etishi hamda ijro etilyaotgan kuy shakli (ritmi)ga mos ritmik harakatlar bajarilishi tushuniladi.

Kuyga mos va xos ritmik harakatlar bilan birinchi marta musiqa ta'limida Shveysariya o'qituvchisi, bastakor Emil Jak-Dalkroz (1865-1950 yy) yillarda ritmni ko'rib chiqdi va uni usul sifatida asosladi. Emil Jak-Dalkroze ritmni maktab ta'limiga kiritish orqali, “- biz bolani san'atni anglashga o'rgatamiz, chunki ritm har qanday san'at turi - musiqa, haykaltaroshlik, arxitektura, adabiyot uchun asos bo'la oladi. Shu bilan birga musiqa umumtarbiyaviy ahamiyatga ham ega. U inson xulqini tetiklashtirib, hayajonlanganda tinchlantiradi. Astenik (sust) tabiatlilar uchun esa xarakterga keltiruvchi omil sifatida xizmat qiladi” degan fiktni olg'a surgan.

Dalkroze ritmikasi - bu musiqiy pedagogik ta'lim bo'lib, unda har bir musiqiy tushuncha tana qismlarining harakati orqali o'qitiladi va tajribaga ega bo'ladi. Ushbu metod musiqiy mahoratni oshirishning samarali usuli, shuningdek, yaxshi musiqiy ijrochi bo'lish uchun zarur bo'lgan muvofiqlashtirish, konsentratsiya va boshqa ko'nikmalarni takomillashtiradi. Dalkroza tizimi diqqat va xotirani mashq qildirib, rivojlantiradi. Ushbu metod 1900-1912 yillar mobaynida yaratilgan Xarakter bolalar organizmi uchun biologik ehtiyoj bo'lgani bois, u ritmikaning ahamiyatini ta'kidlab, shunday degan: “- ritmni maktab ta'limiga kiritish orqali, biz bolani san'atni anglashga o'rgatamiz, chunki ritm har qanday san'at turi - musiqa, xaykaltaroshlik, arxitektura, adabiyot uchun asos bo'la oladi. Shu bilan birga musiqa umumtarbiyaviy ahamiyatga ham ega- u inson xulqini tetiklashtirib, hayajonlanganda tinchlantiradi, astenik (sust) tabiatlilar uchun esa xarakterga keltiruvchi omil sifatida xizmat qiladi”. Dalkrozaga ushbu g'oya o'quvchilariga solfedjiyodan ta'lim berish jarayonida tug'ulgan. Eslash xotirasi juda sust, musiqa jumlasini kuylay olmaydigan bolalar ham musiqa bilan birga xarakter qilish jarayonida darrov topshiriqni tushunib, to'g'ri bajara boshlaydilar. Demak aniq xulosagan kelish mumkinki har bir faoliya turi bevosita musiqa savodxonligi faoliyat turi bilan chanbarchars bog'liq. Metro ritmikada ham musiqa o'lchovlarini, notalarning bo'linishiga qarab sanoqqa tushish v.h.k lar belgilab olinadi.

Turi – instrumental, badiiy deb belgilangan. Jamoa bo‘lib kuylash faoliyati uchun tanlangan repertuar o‘quvchilarining ovoz diapazoni va ularning ichki imkoniyatlarini rivojlantirish bilan bog‘liq xisoblanadi hamda o‘quvchilarida vatanparvarlik, sadoqat, do‘stlik xisssiyotlarini tarbiyalashini ko‘zda tutib, cholg‘u asbobiga jo‘r bo‘lishda (metroritmika, asar o‘lchamini) musiqiy savodxonlikni o‘z ichiga oladi. Bunga ko‘ra olimlardan Nemis kompozitori, teatr arbobi va pedagog Karl Orff tomonidan yaratgan “Shulverk. Bolalar uchun musiqa” metodi 40 ta davlatda keng qo‘llanilib kelayotgan eng mashhur metodlardan biri xisoblanadi. “Schulwerk” so‘zi Karl Orff tomonidan o‘ylab topilgan bo‘lib, u “xarakterda ta‘lim olish” ma‘nosini bildiradi.

“Shulverk” - qadimgi kuylar va xalq qo‘shiqlariga qurilgan, u ko‘plab xor qo‘shiqlari, maqollar, sanamachoqlar, bolalar tegishmachoqlari, topishmoqlarni o‘z ichiga olgan 5 jild talaffuz va deklamatsiya uchun mashqlar, ritmik mashqlar, teatrlashtirilgan sahnalar, cholg‘u jo‘rligida jamoa bo‘lib kuylash uchun asarlar to‘plamidir. Unda raqs va xarakterlarga nafaqat musiqa cholg‘ularida ijro bilan, balki “ovozli ishora”-chapaklar, oyoqlarga shapatilash, deppinish, barmoqlarda chertish, til bilan ovoz chiqarib v.x.z. larda jo‘r bo‘ladilar. “Orff orkestri” ni asosini shtabpilllar – yog‘och yoki metall plastinkali melodic (kuychan) urma cholg‘ular (turli o‘lchamdagi ksilofonlar, metallofonlar), shuningdek oddiy urma cholg‘ular guruhi (bolalar litavrasi, ikkitali tarelkalar, barabanlar) tashkil etgan. Shu bilan birga sodda damli cholg‘ular: xalq naylari, turli diapazondagi blokflaytalar va “bo‘sh” simlarda cho‘ziq ovoz xosil qiluvchi ayrim kamoni cholg‘ular ham qo‘llanilgan.

Ta‘limning boshlang‘ich davrida Orff o‘quvchilarini ritm xissini ajoyib tarzda rivojlantiruvchi urma cholg‘ulardan boshlashni, shuningdek, ayrim melodic cholg‘ulardan – ksilofonlarni, metallofonlarni, blokflayta va boshqalarni tavsiya qilgan. Ushbu metod xar birini o‘ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan turli yoshdagi o‘quvchilari guruhlariga mo‘ljallangan. Xar bir kichik asar ijroda eng kichik yoshdagi o‘quvchilariga ham ijro imkonini beruvchi sodda partituraning ifodalaydi.

“Shulverk” ni asarlari nota bilan o‘rganish uchun mo‘ljallanmagan. U o‘quvchilari uchun kuychan va ritmik vositalarni mustaqil izlashda, uning usulini bosqichma bosqich murakkablashib boruvchi modelini (shaklini) ifoda etadi. Bu yerda eng avvalo nafaqat elementar musiqa cholg‘ulari ijro asosiga quriladigan metro - ritmik omiliga, avvalo nutq, musiqiy deklamatsiya va kuylashga ahamiyat beriladi. Xar bir musiqiy ritmik va melodik mashqlar asosida nutq o‘stirish mashqlari yotadi. Bularning barchasida esa musiqa savodxonligini bilish va tayangan holda asarlarni nota bilan o‘qish idroki shakllanadi va takomillashadi.

Kreativ rivojlanish bosqichlarining birinchisi bo‘lgan Interpretatsiya boshlang‘ich sinfda o‘rgatiladigan kuy va qo‘shiqlarni nazariy hamda amaliylik bilan farqlandi. Bu ijodiy yondoshuvda faoliya turlari aniq belgilab berilgan va musiqiy savodxonliksiz dars mashg‘ulorida keltirilgan

mashqlarda instrumental, badiiylikni o'rganishsiz erishib bo'lmaydigan ijodiy yondoshuv xoslanadi.

XULOSA

Demak boshlang'ich musiqa darslarida musiqa savodxonligini o'quvchilarga o'qitish jarayonida kreativ rivojlanishning birinchi bosichi bo'lgan Interpretatsiyaga amal qilish musiqa savodxonligini o'rganishga qoyilgan maqsadlarni amalga oshirishda aptimal darajada yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. D. N. Raxmonova "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining musiqa savodxonligi" nomli o'quv qo'llanma. Toshkent 2020-yil "Innovatsiya-Ziyo"
2. D. N. Raxmonova "Elektron magnitli musiqiy doska yordamida o'quvchilarning musiqa fanidan bilim darajasini oshirish" nomli uslubiy qo'llanma. Toshkent 2020-yil "Innovatsiya-Ziyo"
3. G. M. Sharipova, G. T. Tojiyeva "Musiqqa metodikasi" Toshkent 2021-yil
4. O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limining "Milliy o'quv dasturi". "Musiqqa" fanining milliy o'quv dasturi.